

Alina Pavelescu

**REVOLUȚIA DIN 1989
POVESTITĂ CELOR
CARE NU AU TRĂIT-O**

Ediție îngrijită de Roxana Jeler

Ilustrații de Alexandra Goldillo

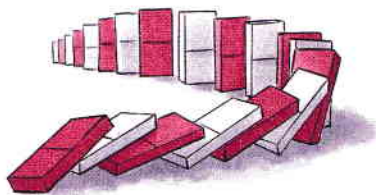
CUPRINS

Introducere – Revoluția din 1989 văzută din blocul meu	7
Capitolul I. 1989 – Jocul de domino	23
1. Cum a început totul. Blocul sovietic și Războiul Rece	25
2. Factorul Gorbaciov	32
3. Mesele rotunde și sfârșitul pașnic al regimurilor comuniste din Europa Centrală	36
4. O greșeală cu urmări fericite: căderea Zidului Berlinului	42
5. Și totuși, când s-a terminat Războiul Rece?	46
Capitolul al II-lea. România lui Nicolae Ceaușescu – de la „tânăra speranță” la „cea mai tristă baracă din lagărul socialist”	49
1. Cum s-a născut mitul reformatorului Ceaușescu	53
2. Anii '70 – deceniul iluziilor spulberate	56
3. România în anii '80 – Țara celor trei „F”: Foamea, Frigul, Frica	67
4. 1989 – „Cea mai tristă baracă din lagărul socialist”	86
Capitolul al III-lea. Misterele Revoluției din 1989	95
1. Cauzele Revoluției din 1989	97
2. Cronologia Revoluției din 1989. Cele 12 zile care au schimbat România	105
3. Misterele revoluției (I) – „Turiștii sovietici”	108
4. Misterele revoluției (II) – „Unde ne sunt morții?”	117
5. Misterele revoluției (III) – „Cine-a tras în noi, 21-22?”	133

6. Misterele revoluției (IV) – „Teroriștii” sau „Cine-a tras în noi după 22?”	146
7. Misterele revoluției (V) – „Ați mințit poporul cu televizorul?”	157
8. Misterele revoluției (VI) – „Ce-ai făcut în ultimii cinci ani?”	166
9. Misterele revoluției (VII) – „Procesul” soților Ceaușescu	176
Capitolul al IV-lea. Anul 1990 – Revoluția continuă	189
Epilog – A fost sau n-a fost?	207
Note	211
Cronologia anului 1989 în Europa Centrală și de Est	214
Glosar	218
Surse și recomandări de lectură	223

CAPITOLUL I

1989 – Jocul de domino

LBRRIS

We know
books

1.

Cum a început totul. Blocul sovietic și Războiul Rece

Ca să înțelegeți cum și de ce s-au prăbușit, în 1989, regimurile comuniste din Europa Centrală și de Est, deci și cel din România, ar trebui să vă explic mai întâi cum a început totul: cu instaurarea lor forțată, între 1945 și 1948, la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial și ca o consecință directă a acestuia. Împărțite în învingători și învinși, statele europene au fost puse în fața unei noi realități: unul dintre învingători, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), și-a impus în statele ocupate propriul sistem politic, cel comunist.

Așa s-a ajuns la o situație pe care voi, cei care trăiți azi într-o Europă unită, probabil că nu v-o puteți imagina cu ușurință, dar care a modelat decisiv viața bunicilor și a părinților voștri vreme de 45 de ani. Europa a fost divizată în două blocuri politice: blocul vestic, al statelor rămase capitaliste, al căror protector militar și, într-o primă fază, și economic era SUA și blocul estic, al statelor devenite comuniste, dominat de URSS.

Vă întrebați, poate, de ce s-a întâmplat asta. Ei bine, pentru că Uniunea Sovietică și conducătorul ei de atunci, Iosif Vissarionovici Stalin, considerau că numai în acest fel își puteau asigura controlul total, de lungă durată, asupra teritoriilor europene ocupate de armatele sovietice, cunoscute sub numele de Armata Roșie. Regimurile comuniste din Europa de Est au reprezentat, așadar, expresia ocupației militare sovietice și rezultatul direct al acesteia.

Astfel, diferența dintre estul european devenit comunist și vestul rămas capitalist a fost una de substanță: esticii nu au devenit comuniști prin libera lor alegere, ci ca urmare a ocupării țării lor de către Armata Roșie, care le-a impus prin forță noul regim politic. România, Ungaria, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, ca și Iugoslavia și Albania, au ajuns să fie conduse de partide comuniste, aduse și susținute la putere de Moscova.

Odată instalate, partidele comuniste au inițiat reforme radicale, menite să restructureze în profunzime societățile pe care le conduceau. Au desființat proprietatea privată, răpindu-le proprietarilor casele, firmele, terenurile agricole și instituind așa-numita proprietate socialistă; în noua formă de proprietate, se considera că toate bunurile erau „ale poporului”, însă foarte curând acestea au ajuns să fie considerate mai degrabă ale nimănui și, astfel, nimeni nu era cu adevărat interesat de păstrarea lor în bune condiții. De asemenea, au desființat toate celelalte partide politice, proclamând partidul comunist drept partid unic, singurul conducător al națiunilor respective. Deoarece însăși existența lor și a elitei lor politice (denumită „nomenclatură”) depindea de sprijinul și de bunăvoința URSS-ului, noile regimuri și-au dovedit fidelitatea față de puterea ocupantă persecutând, cel puțin în primii ani de după preluarea puterii, atât vechile elite politice, cât și culturile naționale și pe reprezentanții acestora, în numele internaționalismului comunist.

Să nu vă imaginați însă că popoarele supuse acestui dureros proces de prefacere – cunoscut sub numele de „comunizare” sau chiar, de-a dreptul, de „sovietizare” – s-au resemnat imediat cu noua lor situație. Pe lângă dificultățile economice aduse de sfârșitul războiului, pe lângă jaful practicat fără milă de către trupele sovietice de ocupație și pe lângă nevoia de a reconstrui orașele și satele distruse de război, regimurile comuniste din Europa de Est s-au confruntat și cu serioase rezistențe din partea propriilor cetățeni,

prea puțin dornici să devină cobaii unor regimuri de tip sovietic.

Încă dinainte de război, URSS-ul avea o reputație foarte proastă printre est-europeni, reputația unui regim tiranic, nemilos, prădător și corupt, care nu reușise să le aducă altceva locuitorilor fostului Imperiu Rus decât o nouă formă de sclavie, mai rea chiar decât cea în care trăiseră pe timpul țărilor.

Iar modul în care se instauraseră, sub scutul trupelor sovietice de ocupație, regimurile comuniste din țările lor nu era de natură să le schimbe prea curând prima impresie dezastruoasă. În condițiile dificile de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, nu puteau însă nici să facă prea multe pentru a le înlătura.

De ce? Pentru că unele dintre țările astfel comunizate, precum Ungaria și România, fuseseră aliate ale Germaniei naziste și participaseră la invadarea URSS-ului alături de armata hitleristă. Ele aveau de plătit despăgubiri de război uriașe pentru jafurile, distrugerile și victimele omenesti făcute pe teritoriul sovietic în timpul războiului. Altele, așa cum erau Polonia și Cehoslovacia, fuseseră victime ale nazismului, iar acum deveneau, în plus, și victime ale Armatei Roșii. Nici ele nu s-au putut împotrivi, așadar, prea mult, deoarece erau vlăguite de război și lipsite de o susținere internațională reală. Țările care le-ar fi putut ajuta, Marea Britanie și Franța, se aflau ele însele într-o situație economică dificilă, care, pe de-o parte, nu le permitea să se opună prea tare ocupației sovietice a Europei de Est și, pe de altă parte, le făcea dependente de ajutorul economic al SUA. Sub conducerea unui nou președinte, Harry S. Truman, Statele Unite ale Americii au înțeles însă repede pericolul

Secera și ciocanul, simbolul internaționalismului comunist

politic reprezentat de dominația URSS-ului asupra jumătății de est a Europei. La doi ani după alegerea sa ca președinte, în 1947, Truman a lansat doctrina care i-a purtat numele și al cărei principal scop era „stăvilirea” expansiunii sovietice în Europa și în lume. Această doctrină a marcat începutul Războiului Rece și apariția celor două blocuri geopolitice: blocul comunist și blocul capitalist.

„Războiul Rece” este denumirea pe care a purtat-o competiția politico-militară dintre cele două puteri câștigătoare ale celui de-Al Doilea Război Mondial: SUA și URSS. Principalul scop pe care îl urmărea fiecare dintre ele era acela de a-și împiedica adversara să dețină prea multe atuuri, în special militare, ceea ce i-ar fi asigurat ei victoria într-un nou război mondial. Deși acesta din urmă nu a izbucnit, din fericire, niciodată, tensiunile dintre SUA și URSS au fost permanente pe parcursul Războiului Rece, antrenând în logica lor de diviziune aproape toate celelalte state ale lumii.

Locul de întâlnire simbolică a celor două mari forțe dominante ale lumii postbelice a devenit Berlinul ocupat, care, începând din 1945, fusese împărțit în două: Berlinul de Vest, controlat de Alianții occidentali și Berlinul de Est, controlat de trupele sovietice. Germania însăși fusese împărțită, după înfrângerea naziștilor, în două state separate: Republica Federală Germania (RFG), cu capitala la Bonn, având un regim politic democratic și o economie capitalistă și Republica Democrată Germană (RDG), stat socialist, controlat de URSS, cu capitala în Berlinul de Est.

Pe măsură ce conflictul dintre ele se preciza tot mai limpede, statele din cele două blocuri geopolitice și-au constituit alianțe politico-militare și de cooperare economică distincte, aflate într-o permanentă competiție. Cele mai importante dintre aceste organizații au fost: Organizația Tratatului Atlanticului de Nord sau

NATO – alianța militară a statelor occidentale – versus **Tratatul de la Varșovia** – organizația militară a țărilor comuniste din Europa de Est și **Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE)** versus **Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER, înființat în 1949, ca răspuns la crearea OCDE-ului).**

Cele două blocuri, cel occidental și cel sovietic, se suspectau reciproc de intenția de a începe un nou război, „cald”. Și pentru că niciuna dintre ele nu dorea să devină vulnerabilă în fața celeilalte, au început curând o veritabilă cursă a înarmărilor, în care principala miză era reprezentată de cine deținea cel mai distrugător tip de armament: bombele nucleare. Cursa înarmărilor a dus nu doar la costuri enorme pentru statele din ambele blocuri, ci și la o nouă sursă de tensiuni între ele. Iar atunci când aceste tensiuni au ajuns la cote critice, sovieticii au hotărât nici mai mult, nici mai puțin decât să ridice, în mijlocul Berlinului, un zid. Lung de peste 155 de kilometri și „împănat” cu 116 turnuri de pază, acesta și-a câștigat în scurtă vreme o faimă internațională sumbră.

Zidul Berlinului

Construcție începută pe 13 august 1961, din dispoziția liderului sovietic Nikita Hrușciov, și destinată să împiedice migrația masivă a germanilor din Berlinul de Est, controlat de sovietici, către Berlinul de Vest, controlat de forțele democratice, Zidul Berlinului a devenit un simbol

atât al tiraniei sub care erau constrânse să trăiască popoarele din estul Europei, cât și al divizării continentului în două blocuri politico-militare opuse. De-a lungul timpului, nu mai puțin de 230 de oameni și-au găsit sfârșitul încercând să treacă peste zid și peste liniile lui din sârmă ghimpată pentru a ajunge în Berlinul de Vest, echivalentul, în ochii lor, al lumii libere. Mulți alții au fost prinși și întemnițați pentru „tentativă de trecere frauduloasă a frontierei”.

Imediat după război, viața cotidiană a tuturor europenilor era marcată de lipsuri materiale și de nevoia de a reconstrui orașele și satele distruse. În câțiva ani însă, a devenit evident că statele occidentale, democratice, ajutate financiar și de SUA, se recuperau mai repede, spre deosebire de statele est-europene, ale căror economii sovietizate nu reușeau să-și găsească ritmul. În vreme ce nivelul de trai al vest-europenilor s-a îmbunătățit relativ repede, iar economiile lor s-au refăcut și au început să crească, estul sovietizat a continuat să se zbată în sărăcie, iar URSS-ul, departe de a le oferi est-europenilor ajutorul generos cu care se lăuda, a continuat să se poarte ca un ocupant lacom și tiranic. Astfel, la mai puțin de un deceniu după război, prosperitatea Occidentului european a devenit un model și un miraj pentru toți locuitorii din estul Europei.

Nu doar sărăcia și problemele economice îi apăsau pe cetățenii statelor comuniste, ci și – poate chiar mai ales – lipsa drepturilor civile și a libertăților individuale. Existau numeroase lucruri elementare la care occidentalii aveau acces, așa cum noi înșine avem astăzi, dar care le erau interzise bunicilor și părinților voștri, cetățeni ai unui stat comunist. Printre acestea: să dețină un pașaport și să călătorească în afara țării lor de origine (chiar și pentru călătoriile în alte state comuniste aveau nevoie de aprobare specială, iar în absența unui pașaport nu puteau primi viza de călătorie); să aibă propria afacere, să aibă angajați și să se întrețină din munca

lor privată; să își exprime liber opiniile critice la adresa politicii guvernului și a partidului comunist; să își practice neîngrădit religia; să dețină valută străină, chiar dacă aceasta fusese obținută pe căi legale; să se asocieze în sindicate și organizații politice care nu erau controlate de partidul comunist; să stea de vorbă cu un cetățean străin fără să înștiințeze poliția politică a statului comunist despre contactul stabilit; să primească din străinătate cărți, reviste, ziare și orice fel de corespondență care nu era în prealabil verificată de organele statului comunist.

Din toate aceste motive, istoria regimurilor comuniste din Europa de Est a fost marcată, pe tot parcursul perioadei cuprinse între 1947 și 1989, de revolte ale populației împotriva lipsei de libertate și a condițiilor precare în care aceasta era constrânsă să trăiască. De fiecare dată însă, regimul politic de la Moscova frâna tendințele regimurilor naționale de a le face concesii cetățenilor lor. Iar dacă lucrurile continuau să evolueze în direcția liberalizării, armatele „surori” interveneau direct, sub umbrela Tratatului de la Varșovia și sub conducerea URSS-ului, pentru a pune capăt revoltelor populare. De fapt, sistemul comunist a trecut pe tot parcursul existenței sale dintr-o criză în alta nu doar din cauza revoltelor civile, ci mai ales din cauza slabei performanțe ale economiilor socialiste. La jumătatea anilor '80, semnele că statele comuniste se îndreptau către faliment deveniseră aproape imposibil de ignorat. Era tot mai evident că blocul sovietic pierduse, din toate punctele de vedere, competiția cu blocul statelor democratice: și competiția militară, și competiția inovațiilor tehnologice, și, mai importantă decât toate celelalte, competiția dezvoltării economice. Pentru ca lucrurile să nu degeneze într-un dezastru, imposibil de gestionat de către URSS, era nevoie de o schimbare substanțială de strategie.

2. Factorul Gorbaciov

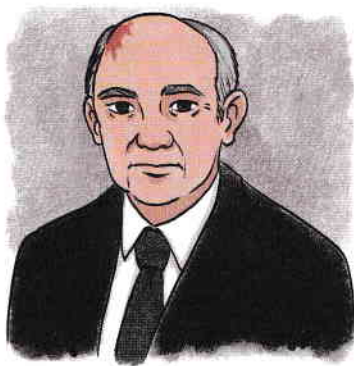
După tot ce ați aflat până acum, vă așteptați probabil ca schimbarea să fi plecat de jos în sus, dinspre sateliții dominați către puterea dominantă, URSS. Ei bine, nu a fost deloc așa. Dimpotrivă, totul a plecat de sus în jos, dinspre URSS spre celelalte state din blocul sovietic. Rolul de inițiator al schimbării i-a revenit noului secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS), Mihail Sergheevici Gorbaciov, ales în această funcție pe 11 martie 1985, la vârsta de 54 de ani. El prelua conducerea într-un moment în care viața politică și economia URSS-ului erau complet osificate și nu reușeau să mai satisfacă nici cele mai elementare așteptări ale cetățenilor săi.

Gorbaciov și, alături de el, și alți membri ai conducerii PCUS-ului au înțeles că, dacă nu treceau cât mai repede la reformarea sistemului sovietic, acesta avea să se prăbușească. Numai că lucrurile nu erau chiar așa de simple. Nici reprezentanții vechii elite sovietice nu puteau fi cu ușurință convinși „să schimbe macazul”, nici americanii, adversarii de până atunci, nu puteau fi făcuți să creadă, de pe o zi pe alta, că lupul sovietic își schimbase cu adevărat năravul. În ce-i privește pe oamenii de rând, încrederea acestora s-a dovedit cel mai greu de câștigat și la fel de grea s-a adevărit a fi și resuscitarea speranței lor într-un viitor mai bun.

O reformă care nu începe bine

Proaspăt ales în funcție, Mihail Gorbaciov a determinat adoptarea unei „directive” a cărei denumire oficială era „Măsurile de combatere a alcoolismului și de eradicare a comerțului ilegal de alcool”. Rușii i-au spus, pe scurt, „legea uscată”. Era o încercare disperată de a combate alcoolismul în rândul populației, cu speranța că asta

va determina o îmbunătățire de ansamblu a vieții sociale. Magazinele aveau dreptul să vândă alcool doar între orele 14 și 19, iar cei care fabricau alcool acasă erau condamnați la doi ani de închisoare. Dacă erai prins beat pe stradă, erai arestat și internat într-un așa-numit centru de reabilitare. Însă, așa cum legea americană a prohibiției dusesese, la începutul secolului XX, la înflorirea comerțului ilegal cu alcool, tot așa

Mihail Sergheevici Gorbaciov

și prohibiția sovietică instituită de Gorbaciov a avut drept principal efect mai degrabă înflorirea pieței negre decât eradicarea alcoolismului. Rușii se așezau încă de dimineață la coadă, așteptând ora la care să poată cumpăra alcool de la magazin și învățaseră să fabrice alcool din orice, chiar și din pastă de dinți. Mai mult decât atât, își petreceau adesea vacanțele în alte țări socialiste unde nu existau aceste restricții.

În ultimă instanță, fără a fi reușit să modifice semnificativ relația rușilor cu alcoolul, „legea uscată” a avut un efect negativ asupra greu încercatei economii sovietice. Înainte de adoptarea ei, statul încasa profituri semnificative din taxele pe comerțul cu alcool. Atunci când vânzările s-au redus drastic, URSS-ul s-a văzut confruntat cu o veritabilă criză economică. Ca atare, Gorbaciov a fost nevoit să renunțe la măsura prohibiției după numai trei ani.

Poate ați auzit de Ronald Reagan, un actor care a ajuns în funcția de președinte al Statelor Unite și a reușit să o păstreze pe durata a două mandate, între 1981 și 1988. Ei bine, el a fost principalul partener de dialog al lui Mihail Gorbaciov în prima fază a destinderii relațiilor internaționale, deși, inițial, convingerile sale nu păreau să-l recomande pentru asta. În timpul primului mandat

de președinte (1981-1985), Reagan se dovedise un adversar hotărât al URSS-ului și al comunismului. În discursurile lui, Uniunea Sovietică era numită „imperiul răului”. În 1983, chiar inițiasse construirea unui costisitor sistem de apărare aeriană împotriva rachetelor nucleare sovietice, cunoscut sub numele de „Star Wars”, după seria de filme SF cu același titlu. Programul Star Wars folosea din plin tehnologia laser și alte tehnologii sofisticate de ultimă oră, cu care armata sovietică nu mai reușea să țină pasul.

Și totuși, în pofda a ceea ce fusese până atunci miezul opiniilor sale politice, atunci când 1985, când Gorbaciov și-a anunțat intențiile de a liberaliza URSS-ul și blocul sovietic, Reagan și echipa lui au fost de acord să înceapă negocierile pentru reducerea armamentului nuclear de către ambele puteri. Așa s-a dat startul unei relații de colaborare din ce în ce mai strânse între conducătorii celor două superputeri mondiale, SUA și URSS. Către sfârșitul anilor '80, cei doi șefi de stat se afișau deja în postura de prieteni, iar presa occidentală făcuse o adevărată pasiune pentru jovialul Gorbaciov și pentru soția lui, Raisa.

Din cele de mai sus, probabil v-ați dat seama că nu încercarea de a-i convinge pe americani să negocieze cu el a fost cea mai grea misiune a lui Gorbaciov, ci aceea de a-și convinge propriii colegi de partid și pe cetățenii sovietici de bunele intenții ale reformelor sale. În ce-i privea pe aliații din Tratatul de la Varșovia, aceștia trăiseră vreme de 40 de ani sub umbrela URSS-ului și știau din proprie experiență că, atunci când la Moscova aveau loc lupte pentru putere, acestea se repercutau, de obicei, dramatic în toate statele din blocul sovietic. Motiv pentru care nu se simțeau deloc dispuși să se ofere drept pioni de sacrificiu pentru un nou experiment politic. Programul de reforme al lui Gorbaciov a stat sub semnul a două cuvinte-cheie, care au intrat în istorie: perestroika și glasnost.